GÂLCEAVĂ PE MORMÂNTUL LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

prof. Gheorghe Şelaru

Întâmplarea despre care va fi vorba mai jos îşi găseşte relevanţa pentru cei dornici de cunoaştere istorică prin mesajul ei de etică şi probitate, pentru că ea exemplifică practica unor atuori comozi de a prelua informaţii de la confraţii lor din trecut, mai harnici. Justificarea în „schimbarea fizionomiei umanităţii" de la o perioadă la alta, cum o numea Victor Hugo,[1] sau în perisabilitatesa adevărului (cum se exprima Voltaire despre pesonajul său Carol al XII-lea, regele Suediei[2]) , nu îndreptăţeşte practica unor istorici de a prelua teme şi subiecte edite, lăsând nevalorificate izvoarele documentare din arhive şi biblioteci. Astfel de autori sunt numiţi de Nicolae Iorga simpli „popularizatori" ai istoriei, lipsiţi de originalitate.[3]

Cuvintele marelui istoric român sună ca un reproş la adresa celor care au încercat să-şi aroge meritul descoperirii mormântului lui Constantin Brâncoveanu dar care, din cauza unei insuficiente documentări, au eşuat într-o penibilă gâlceavă. Ei au pornit de la ceea ce se ştia în istoriografie despre urmaşii lui Constantin Brâncoveanu, anume că doamna Maria (Marica), soţia voievodului, fusese şi ea luată în captivitate la 26 martie/6 aprilie 1714, dar cu informaţii incomplete[4] sau contradictorii. De exemplu, A.M.del Chiaro, contemporan cu evenimentele, ne spune că doamna Marica s-a răscumpăprat din captivitate contra a 5000 de reali împrumutaţi de la diverşi zarafi, cu dobândă de 30 la sută, daţi în mâinile marelui vizir. În schimb, N.Iorga, apelând la documente, subliniază oscilaţia unor prieteni ai văduvei, din temerea ca „să nu dea turcilor un pretext de a pune mâna pe averile rămase, arătându-le unde sunt, iar bieţii oameni să fie ţinuţi tot în robie."[5]

Pentru înţelegerea a ceea ce urmează, trebuie să spunem că unii „popularizatori" ai evenimentelor pretind ceea ce au citit la alţi autori, de exemplu, dacă G.Gane spusese că Doamna Marica a ajuns în toamna anului 1716 la Varna şi că, urmându-şi deplasarea spre Giurgiu, s-a întâlnit cu Ion Mavrocordat, noul domn

1. Victor Hugo, *La Légende des siècles*, t. I, „Préface", Ernest Flammarion, Paris, 1859, p.4.
2. Voltaire, *Histoire de Charles XII* – „Appendice", I, Paris, 1895, p.294.
3. Nicolae Iorga, „Cum se scrie istoria?", în Literatura şi arta română, an III, nr.7/1898, pp.445-446.
4. Primul autor a fost Anton Maria del Chiaro, *Storia della moderna rivoluzione della Valachia*, ed.N.Iorga, Bucureşti, 1914, p.13.
5. N.Iorga, *Documente privitoare la Constantin Brâncoveanu*, doc.nr. XXXVI, pp.149-150.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

al Ţării Româneşti, recent numit de turci, de unde a trimis o scrisoare boierilor şi mitropolitului din ţară, în care îi sfătuia să adopte bunăvoinţă pentru noul domn, alţi autori spun ceva în plus: C.Ucrain şi M.Loghin ne spun că doamna Marica a fost exliată de turnci la Kutais, în Caucaz, unde a stat până la 17 octombrie 1716 şi numai după aceea a sosit la Razgrad, unde s-a întâlnit cu Ion Mavrocordat, cu învoirea căruia a adus trupul soţului şi l-a îngropat *în mare taină*, în iulie 1720, în biserica Sf.Gheorghe-Nou din Bucureşti.[6]

Aici este marea încurcătură: dacă între martie 1715 şi toamna anului1716 (deci un an şi şapte luni) doamna Marica a fost în exil, la Kutais-ul caucazian când a sosit la Varna, apoi la Razgrad, întrebrea este: unde s-a aflat trupul neînsufleţit al lui Constantin Brâncoveanu? Doar nu-l avea printre bagajele sale![7] Autorii nu ne mai spun: unde l-a ţinut doamna Marica pe soţul ei după revenirea în ţară, ca să-l reînhumeze în biserica Sf.Gheorghe Nou abia în iulie 1720? Şi de ce „*în mare secret*", pentru că noul domnitor ar fi manifestat bunăvoinţă pentru doamna Marica, cea care tocmai pusese o vorbă bună pe lângă boierii din ţară, să-l accepte cu bunăvoinţă?

Toate aceste aspecte redate fragmentar de autorii citaţi (şi de alţii[8]) au fost culese ca nişte flori de mac dintr-un lan de grâu de Paul Cernovodeanu[9] şi redate cititorilor flămânzi de adevăr istoric, fără să se împiedice de inadvertenţele semnalate de noi.

Rămâne, totuşi, de reţinut şi de subliniat „marea taină" a înmormântării lui Constantin Brâncoveanu. Cum poate fi taină, când reînhumarea s-a făcut cu slujbă creştinească, de faţă cu mulţimea de oameni şi într-un loc public? Dar oamenii care au amenajat mormântul, pietrarii care au sculptat placa de marmură[10] de pe mormânt nu puteau vorbi celor cunoscuţi de ei? Doar toate acestea nu s-au făcut noaptea, pe ascuns. Cei care au lansat ideea îngropării „în taină" a Domnului au fost nişte diletanţi, înclinaţi spre mister. Opera lor nu a fost ştiinţifică, pentru că defunctul domnitor nu mai avea imporatnţă pentru turci, care o eliberaseră, prin

6. C.Ucrain, M.Loghin, „Tragicul sfârşit al Brâncovenilor", în Magazin istoric, an II, nr.1(10), ianuarie 1968, p.31; C.Gane, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, vol.I, ed.îngrijită de Ionel Maftei, ed.Universitas, Chişinău, 1991, pp.357-358.

7. Anton Maria del Chiaro menţionează înhumarea, iniţial, la mănăstirea cu hramul Adormirii Maicii Domnului din Insula Halki. Re-înhumarea la Sf.Gheorghe Nou s-a executat în vremea lui Ahmed al-III-lea, cel ostil domnitorului. (n.red.).

8. Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p.248 şi 410; Ilie Chiriţă, „Urmaşii lui Brâncoveanu Vodă" în Arhivele Olteniei, IX (1932), nr.63-63, pp.314-318; Idem, „Boierii Brâncoveni (Adaosuri)", în Arhivele Olteniei XVI (1937), nr.92-94, pp.290-291; Ioan C.Filitti, „Notiţe" în Arhivele Olteniei, XII (1933), nr.69-70, p.441, Dan Berindei, *Urmaşii lui Constantin Brâncoveanu*, pp.278-279.

9. Paul Cernovodeanu, *Note şi comentarii la „Scurtă povestire despre stârpirea familiilor lui Brâncoveanu şi a Cantacuzinilor, de D.Cantemir*, Ed.Minerva, Bucureşti, 1995, p.71 (notele 138-şi 79), p.150.

10. Placa nu avea inscripţie, ci doar însemn heraldic şi decor floral, ceea ce atestă discreţia cu care s-a procedat la re-înhumare. Prin tradiţie, s-a perpetuat informaţia înmormântării acolo a Domnului. (n.red.)

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

răscumpărare, pe soţia lui, din captivitate.

Din păcate, ideea „tainei" privind înmormântarea lui Brâncoveanu a plăcut publicului înclinat spre romantism şi aşa a rămas timp de două sute de ani, la capătul cărora a izbucnit un scandal privind „descoperirea" adevărului despre mormântul lui Constantin Brâncoveanu.

Scandalul a fost ca un incendiu, care nu are nevoie decât de un băţ de chibrit ca să izbucnească. Într-adevăr, după mai multe încercări de reglementare juridică a regimului monumentelor istorice din ţară (prima fiind în 1873), ministrul Instrucţiunii şi Cultelor i-a trasat sarcină lui Constantin Şt.Bilciurescu să viziteze mănăstirile şi să se adreseze unor istorici mai importanţi ai vremii, ca să întocmească un index al monumentelor istorice. În consecinţă, Bilciurescu a vizitat şi biserica Sf.Gheorghe Nou din Bucureşti, de unde şi-a notat existenţa câtorva obiecte de inventar mai preţioase şi nimic mai mult.[11]

Între timp, „taina" privind persoana înhumată la biserica Sf. Gheorghe Nou dăinuia. A intervenit, însă, împrejurarea comemorării, în 1914, a împlinirii a două sute de ani de la moartea martirică a Domnitorului Constantin Brâncoveanu. Din nou guvernanţii vremii s-au trezit din somnolenţă şi s-au gândit să cinstească jertfa acestui erou român. Bineînţeles, primii care au susţinut ideea prăznuirii au fost parlamentarii şi Guvernul, care au dat o hotărâre în consecinţă. Astunci, Virgiliu Drăghiceanu, conservator în Comisia Monumentelor Istorice, a tipărit repede lucrarea *Rolul cultural al lui Constantin Brâncoveanu, un studiu amănunţit al lăcaşurilor voievodului.*

Nici ziarele n-au păstrat tăcerea, pentru că s-au întrecut între ele să omagieze personalitatea lui C.Brâncoveanu, pe care îl vedeau ca pe un „mucenic al naţiei". Însuşi Mitropolit primat Konon Arămescu-Donici a oficiat slujba de pomenire în biserica ctitorită de sărbătoritul Domn, fără să bănuiască al cui e mormântul aflat în latura sudică a naosului. După exemplul dat de Mitopolit, au fost oficiate slujbe religioase şi la Hurezu, şi la biserica Sfinţii Împăraţi de la Galaţi, şi la Catedrala domnească din Târgovişte[12] , iar edilii oraşului Râmnicu-Vâlcea au săpat în faţa primăriei, la 15 august 1913, o fântână deasupra căreia au instalat, la 15 august 1914, bustul lui Constantin Brâncoveanu. Cu această ocazie s-a întocmit un Act comemorativ, semnat de autorităţile locale, în frunte cu Episcopul Eparhiei Râmnicului-Noul Severin, cu prefectul şi cu primarul oraşului.[13]

În acest context solemn, Virgiliu Drăghiceanu a cerut, la 31 martie 1914,

11. Constantin Bilciurescu, *Mănăstirile şi bisericile din România, cu mici notiţe istorice şi gravuri culese d.e..,* Bucureşti, 1890.

12. Radu Olteanu, *Bucureşti în date şi întâmplări*, ed.Paideia, Bucureşti, 2002, p.338, col.II.

13. "Bicentenarul răpirei şi omorârei lui Constantin Brâncoveanu, Album omagial", mss.în Academia Română, Manuscrise româneşti, doc.nr.2892.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Preşedintelui Comisiei Monumentelor Istorice, permisiunea să cerceteze Curţile din Transilvania ale Voievodului, primind nu numai aprobarea, ci şi trei sute de lei avans pentru cheltuieli. Dar, în iunie 1914, a fost delegat şi de Administraţia Casei Bisericii de a organiza o expoziţie cu obiecte rămase de la C.Brâncoveanu. Desigur, a întocmit un proiect al viitoarei expoziţii şi a obţinut, la 7 iulie 1914, aprobarea de a ridica obiecte de la mănăstirile Arnota şi Romanul de Sus.[14] În aceeaşi zi a primit şi sarcina din partea Administraţiei Bisericii să scrie o lucrare comemorativă despre ctitoriile lui Constantin Brâncoveanu. În acest scop, V. Drăghiceanu a vizitat şi biserica Sf.Gheorghe Nou din Bucureşti, în ziua de 7 iulie 1914, când a dat cu ochii de mormântul lui Constantin Brâncoveanu şi de candela aprinsă, care atârna deasupra. Pe acea candelă a descoperit textul gravat despre cel care se afla în mormânt - Domnitorul C.Brâncoveanu. Două zile mai târziu, a comunicat descoperirea sa Administraţiei Casei Bisericii cu referatul nr. 196 din 10 iulie 1914. A comunicat acelaşi lucru şi preşedintelui Comisiei Monumentelor Istorice, şi profesorilor D.Onciul, N.Iorga, I.Bogdan şi a publicat textul în ziarul „Universul" din 11 iulie 1914l.

Până aici, evenimentele s-au desfăşurat liniar. Dar, în ziua de 18 iulie 1914, a apărut dascălul Ion Ungureanu, cu ziarul „Viitorul" nr.2311 din 18 iulie 1914, în care era tipărită cu litere de-o şchioapă vestea că *el* este adevăratul descoperitor al mormântului lui Brâncoveanu. Au mers împreună la mormânt şi n-au găsit nici o consemnare, dar chiar acolo, deasupra mormântului, dascălul l-a acuzat cu un ton răstit pe Drăghiceanu de furt, că a profitat că el, dascălul, îi comunicase amical noutatea. Drăghiceanu i-a răspuns, pe acelaşi ton răstit, de răsunau bolţile bisericii, că dascălul e hoţul.

Gâlceava s-a prelungit şi afară, prin intermeidul presei. Astfel, Drăghiceanu a dezminţit în ziarul „Viitorul" nr.2313 din 20 iulie 1914, pretenţia dascălului Ungureanu şi a înaintat Administraţiei Casei Bisericii un referat prin care cerea „anchetarea şi pedepsirea mistificatorului".

Dar nici dascălul Ungureanu nu s-a lăsat mai prejos şi a adresat aceleiaşi Administraţii, la 4 august 1914, un memoriu în care a afirmat că Drăghiceanu face parte dintre „oamenii de ştiinţă cari caută să speculeze această descoperire numai ca să-şi facă renume".[15]

În această situaţie, Casa Bisericii a trimis memoriul lui Drăghiceanu la Mitropolie, pentru cercetare. Întrebat ce are de spus, Ungureanu a răspuns printr-o petiţie injurioasă la adresa lui Drăghiceanu. În plus, a publicat o *Notă* în revista „Miron Costin" din Bârlad, în care a invocat un martor, un tânăr – M.Nour – care ar fi spus că

14. "Memoriu în legătură cu descoperirea mormântului lui C.Brâncoveanu de la Biserica Sf.Gheorghe Nou", Academia Română, manuscrise româneşti, mss.A-1400, fila 2 av.
15. Loc.cit., fila 3v.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

primise încă din martie 1914 textul inscripţiei, pentru a-l duce să fie publicat.[16]

Faţă de aceast afirmaţie, Drăghiceanu a procedat ca un anchetator, pe cont propriu şi s-a dus, în ziua de 20 septembrie 1914, la Bârlad, unde l-a chestionat pe directorul Şt.T.Pamfil despre rolul elevului Nour în procurarea informaţiei publicate, mai ales că hârtiile aduse nu spuneau nimic despre mormântul lui Brâncoveanu. Toate acele hârtii le-a fotografiat, arătând că dascălul în mod greşit a atribuit mormintele lui Antonie Vodă şi lui Grigore Brâncoveanu.

După atâtea plângeri şi anchete la mai-marii Bisericii şi în presă, cu reproduceri foto costisitoare, Drăghiceanu s-a adresat şi Ministerului Instrucţiunii şi Cultelor cu un memoriu, în care s-a plâns că „perversul" dascăl caută să-i distrugă fiinţa morală „cu o temeritate şi perversitate ce merge până la inconştienţă".[17]

În focul patimiii şi urii reciproce, Virgiliu Drăghiceanu a uitat de sarcinile primite. Adio expoziţia proiectată, adio studiul comemorativ despre Domnitorul-martir, pentru că între timp izbucnise primul război mondial, iar autorităţile României dădeau prioritate altor probleme. Cu toate acestea, cine este adevăratul descoperitor al mormântului lui Brâncoveanu? A fost, oare, vreun descoperitor? Răspunsul îl găsim în documentele de arhivă, pe care Drăghiceanu nu le cercetase.

Adevărul este că mormântul a cărui descoperire şi-o revendicau cei doi pretendenţi cu înverşunată ură şi patimă, *era cunoscut cu un secol înainte*. Dovada o găsim în menţiunea din catagrafia din 1838[18], care era un inventar al Bisericii Sf.Gheorghe Nou: „1 poală mare, roşie, de mătase în biserică, pentru mormântul Brâncoveanului."[19]

Această precizare neutralizează acidul urii celor doi pretendenţi şi dovedeşte nulitatea conflictului însuşi. Dar întâmplarea ar trebui să-i pună pe gânduri pe istoricii care copiază ne-critic informaţiile altor confraţi şi nu apelează la izvoare inedite care sunt atât de multe încât n-ar ajunge o viaţă de om ca să fie cercetate. Numai după aceea să le coroboreze cu materiale edite, dar uitate de public, din cauza raritătii lor. Descoperirea unui izvor istoric, oricât de neînsemnat ar părea, poate răsturna o întreagă concepţie istoriografică, aşa cum spunea Nicolae Iorga: „O scrisoare descoperită într-un fund de saltar poate schimba tot sensul unei probleme politice,"[20] în cazul de faţă, precizarea din Catagrafie a lămurit problema în sensul că nimeni nu a descoperit mormântul lui Brâncoveanu, care era ascuns într-un document de arhivă.

16. Miron Costin, nr. 8-9 din septembrie 1914.
17. "Memoriu în legătură cu descoperirea mormântului...", fila 1 v.
18. Înainte de catagrafia din 1838, cu inventarul bisericii Sf.Gheorghe Nou, există menţiuni cunoscute asupra numelui celui ce odihnea acolo - de pildă cuvântul ţinut în anul 1832, de Episcopul Ilarion al Argeşului, la înmormântarea banului Grigore Brâncoveanu, în Biserica voievodală Sfântul Gheorghe Nou (n.red.).
19. Academia Română, "Catagrafia de toate lucrurile mişcătoare şi nemişcătoare a Sf.Mănăstiri Sf.Gheorghe Nou din Bucureşti", 1838, octomvrie. Manuscrise româneşti, doc.nr. 53, f.509 av.
20. N.Iorga, *Îndreptări noi în concepţia epocei contemporane*, Bucureşti, 1940, p.25.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

SUMMARY

The author tells the story of a dispute between curator Virgiliu Drăghiceanu and Ion Ungureanu, psalm reader at the St.Gheorghe Nou church in Bucharest – concerning the discovery of the burial place of Walachian ruler Constantine Brancoveanu, executed by the Ottomans, as the sultan's enemy, in 1714, buried first at a monastery on the Halki island, then brought to Walachia by the care of his wife, lady Marica, and discreetly re-buried at the above-mentioned St.Gheorghe Nou church in Bucharest (church founded by the ruler himself).

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro